

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση σε Προστατευόμενες Περιοχές με Φορείς Διαχείρισης: Παρούσα Κατάσταση, Προκλήσεις & Προοπτικές

Κώστας Παπακωνσταντίνου¹, Θεμιστοκλής Σμπαρούνης²

1. ΠΕ 70 Δημοτικό Σχολείο Αβύθου, 25100, Ν. Αχαΐας

costpap@sch.gr

2. ΠΕ 04.04 Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης,

Μπουμπουλίνας 3, 16451 Αργυρούπολη

tsbarounis@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι προστατευόμενες περιοχές (Π.Π.) έχουν καθιερωθεί διεθνώς ως ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την προστασία του περιβάλλοντος γενικά και της βιοποικιλότητας ιδιαίτερα. Σύμφωνα με το νόμο πλαίσιο για το περιβάλλον (ν.1650/86), στις Π.Π. προβλέπεται η σύσταση εξειδικευμένου Φορέα Διαχείρισης (Φ.Δ.), ο οποίος θα έχει την ευθύνη για την κάθε προστατευόμενη περιοχή. Το 1999 με το Ν.2742 τίθενται οι διαδικασίες συγκρότησης και οι αρμοδιότητες των Φ.Δ. Μέχρι σήμερα έχουν συγκροτηθεί 27 Φ.Δ. σε αντίστοιχες περιοχές. Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο μεταξύ των αρμοδιοτήτων των Φ.Δ. είναι και “Η ενημέρωση, εκπαίδευση και κατάρτιση ...”.

Στις περισσότερες περιπτώσεις η εφαρμογή των μέτρων προστασίας και των διαχειριστικών σχεδίων στις Π.Π. είναι προβληματική και δεν τυγχάνουν της πλήρους αποδοχής των τοπικών κοινωνιών. Το κενό αυτό μεταξύ της ανάγκης εφαρμογής διαχειριστικών μέτρων (οι οποίες εκφράζονται στο θεσμικό πλαίσιο προστασίας) και της υπάρχουσας (συνήθως προβληματικής) κατάστασης, μπορεί να καλυφθεί - τουλάχιστον εν μέρει - από τη δράση διάφορων κοινωνικών φορέων αλλά και του Σχολείου μέσω της εφαρμογής προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.).

Τα τελευταία χρόνια είναι όλο και μεγαλύτερο το ενδιαφέρον των μαθητικών περιβαλλοντικών ομάδων για την επίσκεψη ή και την εκπόνηση ολόκληρων προγραμμάτων Π.Ε. σε προστατευόμενες περιοχές, ενώ ένας μεγάλος αριθμός Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης λειτουργούν κοντά στα όρια τέτοιων περιοχών. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να κάνει μια πρώτη αποτίμηση της σχέσης των Φ.Δ. με την Π.Ε. Βασικό υλικό αποτελεί προκαταρκτική έρευνα που έγινε για τις μαθητικές ομάδες - σχολεία που επισκέφθηκαν Π.Π. με Φ.Δ. κατά τη σχολική χρονιά 2007-2008. Η εργασία επισημαίνει τα πλεονεκτήματα αλλά και τα πιθανά προβλήματα της συνεργασίας της εκπαιδευτικής κοινότητας της Π.Ε. με τους Φ.Δ. Βασική διαπίστωση είναι ότι, καθώς οι Φ.Δ. δραστηριοποιούνται με συνεχώς αυξανόμενο ρυθμό σε δραστηριότητες Π.Ε., είναι αναγκαίο να υπάρξει μέριμνα ώστε να τεθεί ένα καθαρό πλαίσιο συνεργασίας και αλληλοσυμπλήρωσης των δραστηριοτήτων των Φ.Δ. με αυτές των φορέων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ και Υπεύθυνοι Π.Ε.).

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Φορείς Διαχείρισης, Προστατευόμενες Περιοχές, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι προστατευόμενες περιοχές (Π.Π.) έχουν καθιερωθεί διεθνώς ως ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την προστασία του περιβάλλοντος γενικά και της βιοποικιλότητας ιδιαίτερα. Υπάρχουν πολλές κατηγορίες Π.Π., που διαφοροποιούνται ανάλογα με το φορέα θεσμοθέτησης, (UNESCO, Ευρωπαϊκή Ένωση, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ελληνική Κυβέρνηση) αλλά και τη διαβάθμιση του προστατευταίου αντικειμένου ως προς την έκταση, το είδος των οικοσυστημάτων, τις κατηγορίες των ζωικών και φυτικών ειδών που χρήζουν προστασίας κ.ά. Το νομικό καθεστώς προστασίας ποικίλει και αυτό ανάλογα με την Αρχή θεσμοθέτησης των Π.Π. (Χατζηχαράλαμπος *et al.*, 2003) ενώ η εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων είναι τις περισσότερες φορές από ελλιπής έως ανύπαρκτη.

Τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα από το 2000 και μετά, ακολουθώντας την ευρωπαϊκή και την ελληνική νομοθεσία, γίνεται μια προσπάθεια εκ μέρους του αρμόδιου Υπουργείου (ΥΠΕΧΩΔΕ), ώστε σε κάθε Π.Π. να συσταθεί εξειδικευμένος Φορέας Διαχείρισης (Φ.Δ.) για την περιοχή αυτή. Μέχρι σήμερα έχουν συγκροτηθεί 27 Φ.Δ. σε Π.Π. σε όλη την Ελλάδα. Ακόμα όμως και σε περιπτώσεις που έχουν συσταθεί Φ.Δ., η εφαρμογή των μέτρων προστασίας και των διαχειριστικών σχεδίων είναι προβληματική.

Το κενό αυτό μεταξύ της ανάγκης εφαρμογής διαχειριστικών πρακτικών (οι οποίες εκφράζονται στο θεσμικό πλαίσιο προστασίας) και της υπάρχουσας (συνήθως προβληματικής) κατάστασης, μπορεί να καλυφθεί - τουλάχιστον εν μέρει - από τη δράση διάφορων κοινωνικών φορέων αλλά και του Σχολείου μέσω της εφαρμογής προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.). Τα προγράμματα αυτά μπορεί να γίνονται είτε από Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ) που βρίσκονται κοντά στις Π.Π. είτε από τα Σχολεία με την υποστήριξη των Υπευθύνων Π.Ε.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN) Προστατευόμενη Περιοχή είναι: *«Μια χερσαία και /ή θαλάσσια περιοχή ειδικά αφιερωμένη στην προστασία και διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, και των φυσικών και σχετιζόμενων με αυτούς πολιτιστικών πόρων και για τη διαχείριση της οποίας υπάρχουν νομικά ή άλλα αποτελεσματικά μέσα».*

Τα τελευταία χρόνια, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της διατήρησης της βιολογικής ποικιλότητας, σε εφαρμογή της Οδηγίας 92/43 της ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας», προωθείται η ένταξη των προστατευόμενων και προστατευταίων περιοχών της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Natura 2000. Το Δίκτυο Natura 2000 στην Ελλάδα απαρτίζεται από 239 Τόπους Κοινοτικού Ενδιαφέροντος (ΤΚΕ) - χαρακτηρισμός σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/Ε.Ο.Κ. - και 163 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) - χαρακτηρισμός σύμφωνα με την Οδηγία 79/409/Ε.Ο.Κ. «για τη διατήρηση των άγριων πτηνών». Οι περιοχές αυτές παρουσιάζουν χωρική αλληλοεπικάλυψη. Μάλιστα, 31 ΤΚΕ είναι απολύτως ταυτόσημοι με ΖΕΠ όσον αφορά την έκταση και τη χωροθέτησή τους. Οι περιοχές αυτές, αν δεν μετρηθούν διπλά οι αλληλεπικαλύψεις, καταλαμβάνουν έκταση περίπου 3.390.146 ha. Από αυτά, τα 2.774.895 ha είναι χέρσος και τα 615.251 ha θαλάσσια έκταση. Δηλαδή, το χερσαίο τμήμα της έκτασης του Natura 2000 καταλαμβάνει το 21.0% της ελληνικής χέρσου ενώ το θαλάσσιο το 5.5% των χωρικών υδάτων (στοιχεία έως Φεβρουάριο 2007 - πηγή: ιστοσελίδα ΥΠΕΧΩΔΕ).

Θεσμικό Πλαίσιο Προστατευόμενων Περιοχών - Φορείς Διαχείρισης

Ο νόμος βάσει του οποίου οικοδομείται το σύγχρονο πλαίσιο περιβαλλοντικής προστασίας γενικά αλλά και ειδικότερα της προστασίας της βιολογικής ποικιλότητας

στην Ελλάδα είναι ο ν. 1650/1986 (νόμος-πλαίσιο για το περιβάλλον). Σύμφωνα με το άρθρο 18 (*Αντικείμενο προστασίας και διατήρησης*) του κεφαλαίου Δ' (*Προστασία της Φύσης και του Τοπίου*) του παραπάνω νόμου:

«1. Η φύση και το τοπίο προστατεύονται και διατηρούνται, ώστε να διασφαλίζονται οι φυσικές διεργασίες, η αποδοτικότητα των φυσικών πόρων, η ισορροπία και η εξέλιξη των οικοσυστημάτων καθώς και η ποικιλομορφία, η ιδιαιτερότητα ή η μοναδικότητά τους.

2. Χερσαίες, υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα προστασίας και διατήρησης λόγω της οικολογικής γεωμορφολογικής, βιολογικής επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους.

3. Οι περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα της προηγούμενης παραγράφου μπορούν να χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 19, ως:

- Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης.
- Περιοχές προστασίας της φύσης.
- Εθνικά πάρκα.
- Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία και στοιχεία του τοπίου.
- Περιοχές οικοανάπτυξης.

4. Αν για την προστασία και διατήρηση των περιοχών, των στοιχείων ή των συνόλων της προηγούμενης παραγράφου, επιβάλλεται παράλληλα η εφαρμογή ορισμένων μέτρων σε γειτονικές εκτάσεις, οι παραπάνω περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα αποτελούν κεντρικό τμήμα μιας ευρύτερης περιοχής, στην οποία τα αναγκαία μέτρα προστασίας κλιμακώνονται κατά ζώνες.

5. Τα αντικείμενα προστασίας και διατήρησης της παραγράφου 3 με τις τυχόν ζώνες τους διέπονται από εκδιδόμενους κατά το άρθρο 21 παρ. 2 κανονισμούς λειτουργίας ή κανονισμούς λειτουργίας και διαχείρισης ή ειδικά σχέδια ανάπτυξης και διαχείρισης, όπου εξειδικεύονται τα αναγκαία μέτρα προστασίας, οργάνωσης και λειτουργίας και οι όροι και οι περιορισμοί άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων.

6. Αντικείμενα προστασίας και διατήρησης, κατά την έννοια της παραγρ. 1 αποτελούν επίσης τα είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας.»

Σύμφωνα με το άρθρο 21 (*Χαρακτηρισμός περιοχών, στοιχείων ή συνόλων της φύσης και του τοπίου*) του ίδιου νόμου προβλέπεται «...να συνιστώνται ειδικές υπηρεσίες που έχουν την έδρα τους κοντά στα προστατευόμενα αντικείμενα με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία και διατήρησή τους».

Οι υπηρεσίες αυτές είναι οι Φορείς Διαχείρισης. Στο νόμο 2742/1999 περί χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης, στο άρθρο 15 αναλύονται η μορφή, οι διαδικασίες σύστασης, οι αρμοδιότητες, οι πόροι, το Δ.Σ., το προσωπικό και γενικά ο τρόπος και τα μέσα λειτουργίας των Φ.Δ. Η διοίκηση των Φ.Δ. ασκείται από τα Δ.Σ. τα οποία περιλαμβάνουν: εκπροσώπους του ΥΠΕΧΩΔΕ ή και άλλων αρμόδιων Υπουργείων, της οικείας Περιφέρειας και των Ο.Τ.Α. (α' & β' βαθμού), κοινωνικών, επιστημονικών και παραγωγικών οργανώσεων της περιοχής, ειδικούς επιστήμονες και τέλος εκπροσώπους περιβαλλοντικών οργανώσεων.

Οι Κανονισμοί Λειτουργίας των Φ.Δ. (όπως προβλέπονται στην παρ. 8 του άρθρου 15) καθώς και τα (πενταετή) Σχέδια Διαχείρισης αποτελούν τα βασικά εργαλεία για την οργάνωση και λειτουργία τους και εγκρίνονται με Αποφάσεις του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ. Ο σχεδιασμός της διαχείρισης είναι μια συνεχής διαδικασία, δυναμική και ευπροσάρμοστη (Κακούρος *et al.*, 2004).

Προστατευόμενες Περιοχές με Φορείς Διαχείρισης στην Ελλάδα

Η πρώτη Π.Π. στην οποία συστάθηκε και Φ.Δ. είναι το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου (Ε.Θ.ΠΑ.Ζ., ΦΕΚ 906/τ.Δ/22-12-99). Ακολούθησε ο Σχινιάς το 2000, ενώ με το ν. 3044/2002 συστάθηκαν άλλοι 25 Φ.Δ. στη δικαιοδοσία των οποίων περιλαμβάνονται 83 περιοχές Natura. Έτσι σήμερα υπάρχουν 27 Φορείς Διαχείρισης (Πίνακας 1) στους οποίους αντιστοιχεί περίπου το 25% της συνολικής έκτασης των περιοχών Natura. Συνεπώς υπάρχει στασιμότητα στην συγκρότηση Φ.Δ. και σε άλλες Π.Π., γεγονός που οδήγησε και σε καταγγελίες ευρωβουλευτών (Λιάλιος Γ., 2008).

Παρά το γεγονός ότι το Ε.Θ.ΠΑ.Ζ. ιδρύθηκε μετά από μακρά διαδικασία διαβουλεύσεων και αντιπαραθέσεων με τοπικούς παράγοντες και παρά τη συσσωρευμένη επιστημονική γνώση και την πολυετή δράση περιβαλλοντικών οργανώσεων, ο Φ.Δ., τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας, του δεν υποστηρίχθηκε επαρκώς από την τοπική κοινωνία και από το κράτος. Το παράδειγμα του Ε.Θ.ΠΑ.Ζ. αποδεικνύει ότι δεν μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματική προστασία μιας Π.Π. όταν υπάρχει αντίδραση από σημαντική μερίδα της κοινωνίας (Κατσακιώρη, 2003), έστω και αν αυτή υποκινείται από μια στενή ομάδα συμφερόντων. Όπως παραδέχονται και στελέχη περιβαλλοντικών οργανώσεων στη Ζάκυνθο: «Αναμφισβήτητα η έλλειψη περιβαλλοντικής παιδείας και ευαισθητοποίησης των τοπικών κοινωνιών στο παρελθόν αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για την αποδοχή της κήρυξης μιας περιοχής σε Εθνικό Πάρκο» (Καραβέλλας κ.α., 2003). Είναι συνεπώς φανερό ότι η Π.Ε. και η περιβαλλοντική ενημέρωση μπορεί να παίξουν καταλυτικό ρόλο.

Πίνακας 1: Χαρακτηρισμός Προστατευόμενων Περιοχών όπου έχει συσταθεί Φορέας Διαχείρισης. Με αστερίσκο σημειώνονται οι περιοχές οι οποίες γειτνιάζουν με ΚΠΕ

1. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου*
2. Εθνικό Πάρκο Σχινιά-Μαραθώνα
3. Περιοχή Οικοανάπτυξης Λίμνης Παμβώτιδας Ιωαννίνων
4. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλονήσου-Β. Σποράδων
5. Εθνικό Πάρκο Λιμνών Κορώνειας-Βόλβης*
6. Περιοχή Οικοανάπτυξης Κάρλας-Μαυροβουνίου-Κεφαλόβρυσου Βελεστίου*
7. Εθνικό Πάρκο Β. Πίνδου (Εθνικών Δρυμών Βίκου-Αώου & Πίνδου)*
8. Περιοχή Οικοανάπτυξης Όρους Πάρωνα & Υγρότοπου Μουστού*
9. Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου*
10. Εθνικό Πάρκο Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου*
11. Εθνικό Πάρκο Δέλτα Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα
12. Εθνικό Πάρκο Υγρότοπου Κερκίνης*
13. Εθνικό Πάρκο Δέλτα Έβρου*
14. Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Κοτυχίου – Στροφυλιάς
15. Εθνικό Πάρκο Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Δέλτα Νέστου-Βιστωνίδας-Ισμαρίδας)*
16. Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού*
17. Εθνικό Πάρκο Δρυμού Πρεσπών
18. Περιοχή Οικοανάπτυξης Ολύμπου (Καρπάθου-Σαρίας)
19. Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού*
20. Εθνικό Πάρκο Δρυμού Αίνου
21. Πάρκο Προστασίας της Φύσης Στενών και εκβολών των ποταμών Αχέροντα & Καλαμά
22. Εθνικό Πάρκο Δρυμού Οίτης*
23. Εθνικό Πάρκο Δρυμού Παρνασσού
24. Περιοχή Οικοανάπτυξης Οροσειράς Ροδόπης*
25. Εθνικό Πάρκο Δρυμού Ολύμπου*
26. Εθνικό Πάρκο Δρυμών Σαμαριάς & Λευκών Ορέων
27. Εθνικό Πάρκο Δρυμού Πάρνηθας

Φορείς Διαχείρισης και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Όσον αφορά στις αρμοδιότητες των Φ.Δ. και ιδιαίτερα σε αυτές που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την περιβαλλοντική ενημέρωση και εκπαίδευση, καθορίζονται στις παραγράφους 2στ. & 2ζ. του άρθρου 15 του ν. 2742/1999:

«στ. Η ανάληψη ... προγραμμάτων και δράσεων ... που προάγουν ή προβάλλουν τους σκοπούς της διαχείρισης των προστατευόμενων αντικειμένων.

ζ. Η ενημέρωση, εκπαίδευση και κατάρτιση του πληθυσμού σε θέματα αναγόμενα στις αρμοδιότητες και σκοπούς των φορέων διαχείρισης, καθώς και στην προστασία των περιοχών ευθύνης τους. Στο πλαίσιο αυτό οι Φ.Δ. μπορούν να ιδρύουν κέντρα πληροφόρησης ..., να διοργανώνουν προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης σε συνεργασία με άλλους αρμόδιους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς, καθώς και συνέδρια, ημερίδες, επιμορφωτικά σεμινάρια και άλλες ενημερωτικές εκδηλώσεις για την προβολή των στόχων και των επιτευγμάτων της διαχείρισης και να αναλαμβάνουν σχετική εκδοτική δραστηριότητα έντυπης ή και ηλεκτρονικής μορφής».

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι στις “οργανωμένες” Π.Π. η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι ένα από τα αντικείμενα ενδιαφέροντος και δράσης των Φ.Δ.. Είναι επίσης γνωστό ότι ακόμα και πριν την καθιέρωση των Φ.Δ. περιβαλλοντικές ομάδες σχολείων ή και ολόκληρες τάξεις επισκέπτονται Π.Π. και οι μαθητές μπορεί να έχουν μια απλή ενημέρωση έως και να συμμετέχουν σε ένα οργανωμένο περιβαλλοντικό πρόγραμμα εκπαίδευσης. Για παράδειγμα στον ιστότοπο του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας υπάρχουν στοιχεία για τις επισκέψεις μαθητικών ομάδων στην Πάρνηθα για την περίοδο 2001 - 05 υπό τον τίτλο “Περιβαλλοντική Εκπαίδευση” (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Επισκέψεις μαθητών στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας την περίοδο 2001-2005

(πηγή: ιστοσελίδα Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας)

ΕΤΟΣ	ΟΜΑΔΕΣ	ΞΕΝΑΓΟΥΜΕΝΟΙ
2001	26	1.468
2002	10	414
2003	24	1.257
2004	78	2.005
2005	21	1.211
ΣΥΝΟΛΟ	159	6.355

ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

Για τη διερεύνηση της σχέσης των Φ.Δ. με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με 23 από τους 27 Φ.Δ. που λειτουργούν. Η έρευνα έγινε από 15 έως 25 Ιουνίου 2008 με αφορμή διερευνητικές επαφές με τους ΦΔ εν όψη της συζήτησης με θέμα τις δυνατότητες συνεργασίας ΚΠΕ και Φ.Δ. στο 15^ο Συνέδριο των Εκπαιδευτικών των ΚΠΕ στην Κλειτορία (26-29 Ιουνίου 2008). Τα θέματα για τα οποία ζητήθηκαν πληροφορίες και τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα αυτών φαίνονται στον Πίνακα 3. Επίσης, κατά την ίδια έρευνα ζητήθηκαν πληροφορίες για τον αριθμό των μαθητών και των λοιπών επισκεπτών που επισκέφθηκαν τους Φ.Δ. (δηλαδή τα Κέντρα Πληροφόρησης ή άλλες εγκαταστάσεις στις οποίες γίνεται υποδοχή επισκεπτών) κατά τη σχολική χρονιά 2007 - 2008.

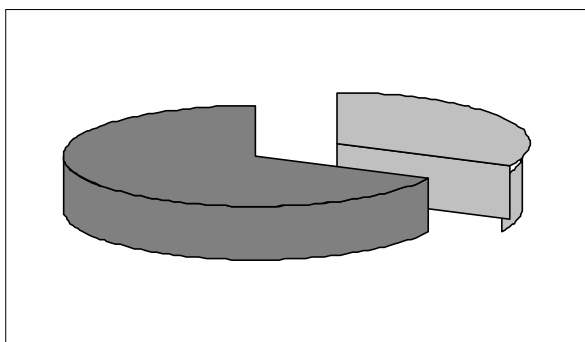
Πίνακας 3: Δραστηριότητες Φ.Δ. στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Αποτελέσματα τηλεφωνικής έρευνας σε 23 Φ.Δ., 15 - 25 Ιουνίου 2008.

Δραστηριότητα για την οποία ρωτήθηκαν οι Φ.Δ.	Αριθμός Φ.Δ. που την ασκούν	%	παρατηρήσεις
Πραγματοποίηση Ξεναγήσεων/ παρουσιάσεων σε μαθητές	17	74%	Προσεχώς - 100%
Πραγματοποίηση Εκπαιδευτικών διαδρομών στο πεδίο	12	52%	
Ύπαρξη «Εκπαιδευτικού προγράμματος» δηλ. ειδικών δραστηριοτήτων Π.Ε.	13	55%	Όπως δήλωσαν
Ύπαρξη «Παιδαγωγικού υλικού» (βαλίτσες, παιχνίδια κ.λπ.)	15	65%	>>
Συνεργασία με ΜΚΟ σε δράσεις Π.Ε.	17	74%	>>
Συνεργασία με φορείς Π.Ε. (Υπευθύνους Π.Ε. και ΚΠΕ)	15	65%	>>
Ύπαρξη Προσωπικού με «αντικείμενο εργασίας» την Π.Ε.	12	52%	Προσεχώς - 100%
Ύπαρξη Κέντρου Πληροφόρησης	17	74%	Προσεχώς - 100%
Γεινίαση με ΚΠΕ	15	65%	Άμεση γεινίαση

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

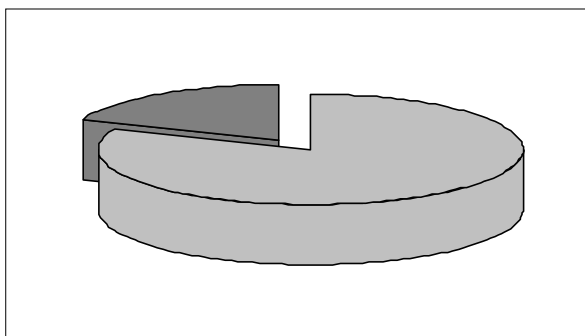
Τα αποτελέσματα που φαίνονται στον Πίνακα 1 δείχνουν τη δραστηριοποίηση των Φ.Δ. στην ΠΕ και να θεωρηθούν ενδεικτικά της κατάστασης, αν και δεν ήταν δυνατό να ελεγχθεί η πιστότητα των πληροφοριών (για παράδειγμα δεν ήταν σαφής ο διαχωρισμός της ύπαρξης «εκπαιδευτικού προγράμματος», δηλαδή ύπαρξη δομημένων παιδαγωγικών δραστηριοτήτων, από την απλή ύπαρξη «εκπαιδευτικού υλικού»). Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι οι Φ.Δ. που έχουν προσλάβει προσωπικό για «ξεναγήσεις και ευαισθητοποίηση» θεωρούν ότι διαθέτουν ειδικές δραστηριότητες για μαθητές χωρίς να υπάρχει κάποιου είδους αξιολόγηση της παιδαγωγικής καταλληλότητας αυτών των δραστηριοτήτων και του αντίστοιχου υλικού. Έγινε επίσης σαφές ότι όλοι οι Φ.Δ. σύντομα πρόκειται να συμπληρώσουν τις κενές θέσεις για «εκπαίδευση και ξεναγήσεις» και ότι όλοι οι Φ.Δ. πρόκειται σύντομα να έχουν Κέντρο Πληροφόρησης ή κάποιο ειδικό χώρο για ξεναγήσεις και εκπαίδευση.

Τα αποτελέσματα που αφορούν τις επισκέψεις σχολείων στους ΦΔ συνοψίζονται στο Σχήμα 1. Ο Μ.Ο. των μαθητών που επισκέφτηκαν κάθε Φ.Δ. ήταν 1.367 και ο Μ.Ο. λοιπών επισκεπτών 2.867. Ωστόσο αυτοί οι αριθμοί δεν αποδίδουν την πραγματική εικόνα επειδή επηρεάζονται από τους πολύ μεγάλους αριθμούς των «λοιπών επισκεπτών» σε μόλις δύο περιοχές, τη Δαδιά και, δευτερευόντως, το Δέλτα του Έβρου. Αν εξαιρέσουμε αυτούς τους δύο Φ.Δ., όπου υπάρχει σταθερή μαζική προσέλευση τουριστών, η εικόνα αλλάζει δραματικά. Σε αυτή την περίπτωση, ο Μ.Ο. μαθητών παραμένει σχεδόν ο ίδιος (1.348), αλλά ο αριθμός των λοιπών επισκεπτών μειώνεται κατακόρυφα στους 312 (Σχήμα 1). Φαίνεται, συνεπώς, καθαρά ότι στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι σχολικές μονάδες εξακολουθούν να αποτελούν τις βασικές δομές που επισκέπτονται τα Κέντρα Πληροφόρησης (που πλέον ανήκουν στους Φ.Δ.) «στηρίζοντας», έτσι, τους Φ.Δ.

A: Σύνολο Φορέων Διαχείρισης (n=23)

Σύνολο μαθητών: **31.464**
 Μ.Ο. μαθητών ανά Φ.Δ.: **1.368**

Σύνολο άλλων επισκεπτών: **65.930**
 Μ.Ο. άλλων επισκεπτών ανά Φ.Δ.: **2.867**

B: Σύνολο Φορέων Διαχείρισης εξαιρουμένων Έβρου-Δαδιάς (n=21)

Σύνολο μαθητών: **26.964**
 Μ.Ο. μαθητών ανά Φ.Δ.: **1.348**

Σύνολο άλλων επισκεπτών: **5.930**
 Μ.Ο. άλλων επισκεπτών ανά Φ.Δ.: **312**

Σχήμα 1: Αριθμός (Σύνολο και Μέσος Όρος ανά Φορέα Διαχείρισης) μαθητών (ανοιχτό γκρι) και άλλων επισκεπτών (σκουρό γκρι) κατά τη Σχολική Χρονιά 2007 - 2008 στα Κέντρα Πληροφόρησης των Φορέων Διαχείρισης: **A.** Στους 23 Φ.Δ. που ρωτήθηκαν, **B.** Στους 21 Φ.Δ., έχοντας εξαιρέσει τις περιοχές Δαδιάς και Έβρου όπου αποτελούν ειδικές περιπτώσεις με σχεδόν 60.000 επισκέπτες από μόνοι τους.

Δυνατότητες Συνεργασίας & Προκλήσεις στην εφαρμογή Π.Ε. σε Προστατευόμενες Περιοχές

Κατά τη συζήτηση που έγινε στο 15^ο Συνέδριο Εκπαιδευτικών των ΚΠΕ στην Κλειτορία (στην οποία συμμετείχαν και οι δύο συγγραφείς) διαπιστώθηκε ότι στα σοβαρά θέματα α) «Φ.Δ. και Π.Ε.» και β) σχέση ανάμεσα σε Φ.Δ. και φορείς της τυπικής Π.Ε. (Υπευθύνους Π.Ε. και ΚΠΕ), η εικόνα βρίσκεται ακόμη υπό διαμόρφωση. Με βάση δύο θέματα που τέθηκαν από το προσωπικό των Φ.Δ. κατά τη διάρκεια της τηλεφωνικής έρευνας, διαπιστώθηκε γενική συμφωνία σε δύο τομείς:

- **Ανταλλαγή εμπειριών.** Σε τουλάχιστον 15 περιπτώσεις συνυπάρχουν Φ.Δ. και ΚΠΕ (Πίνακας 1), ενώ με τη συγκρότηση και άλλων Φ.Δ. στις περιοχές Natura και με την ίδρυση περισσότερων ΚΠΕ, θα γίνουν περισσότερες στο άμεσο μέλλον. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στο Μεσολόγγι, υπάρχει μακρόχρονη εμπειρία στην υποδοχή και ξενάγηση σχολείων από το προσωπικό των Κέντρων Πληροφόρησης (και κατ' επέκταση των Φ.Δ.) που προϋπήρχαν των κοντινών τους ΚΠΕ (ασχέτως αν πρόκειται για «κανονική» Π.Ε. ή όχι). Σε άλλες περιπτώσεις υπήρχαν αντίστοιχα προγράμματα Π.Ε. από μερικά ΚΠΕ που προϋπήρχαν των Φ.Δ., όπως για παράδειγμα στην Κερκίνη. Είναι σαφές ότι υπάρχουν σημαντικά πρακτικά ζητήματα που αφορούν όλους και μπορεί να συζητηθούν μεταξύ φορέων Π.Ε. και Φ.Δ..
- **Κατάρτιση** σε παιδαγωγικά θέματα του προσωπικού των Φ.Δ. από τα ΚΠΕ και κατάρτιση σε θέματα προστασίας και διαχείρισης των Π.Π. για τις

Παιδαγωγικές Ομάδες (Π.Ο.) των ΚΠΕ από τους Φ.Δ.. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω σεμιναρίων κατάρτισης αλλά και μέσω κοινών προγραμμάτων

Όπως φαίνεται και από την μέχρι τώρα συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, υπάρχουν κάποια σημεία που πρέπει να προσεχθούν ώστε να μεγιστοποιηθεί το όφελος και για την εκπαιδευτική κοινότητα και για τους Φ.Δ.. Όσον αφορά στη συνεργασία των φορέων της τυπικής Π.Ε. και των Φ.Δ. αυτή θα πρέπει κάποια στιγμή να θεσμοθετηθεί. Προς το παρόν, οι τυχόν συνεργασίες θα πρέπει να επιδιώκονται μόνο στις περιπτώσεις που έχουν «ωριμάσει» οι συνθήκες, τόσο από πλευράς Φ.Δ., όσο και από την πλευρά της παραγωγής εκπαιδευτικού έργου από τα ΚΠΕ και τους Υπευθύνους Π.Ε..

Σχετικά με τη διεξαγωγή προγραμμάτων ΠΕ σε Προστατευόμενες Περιοχές, ανεξάρτητα αν αυτά οργανώνονται από τις ίδιες τις σχολικές περιβαλλοντικές ομάδες, από τις παιδαγωγικές ομάδες ΚΠΕ ή από Φ.Δ. και άλλους κυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς φορείς (π.χ. Παν/μια, Υπουργεία, ΜΚΟ), πρόκειται για μια διαδικασία που παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα αλλά και ιδιαιτερότητες. Αυτά αφορούν τόσο στο στάδιο του σχεδιασμού, όσο και στο στάδιο υλοποίησης των δράσεων, έτσι ώστε αφενός να αξιοποιηθούν όλες οι δυνατότητες που υπάρχουν σε μια θεσμοθετημένη υψηλής αξίας φυσική περιοχή και αφετέρου για την αποφυγή πρόκλησης αρνητικών επιπτώσεων στις περιοχές αυτές. Βέβαια ήδη επισημάνθηκε ότι «εκπαιδευτικά προγράμματα» των Φ.Δ. δεν είναι ανάλογα με προγράμματα Π.Ε. όπως τουλάχιστον αυτά προσεγγίζονται στα πλαίσια της τυπικής Π.Ε. (Φλογαίτη, 1998). Αλλά και τα προγράμματα Π.Ε. που εκπονούν σχολικές περιβαλλοντικές ομάδες θα πρέπει να σχεδιάζονται σωστά και να τηρούνται βασικοί κανόνες προστασίας και παράλληλα να προκύπτει όφελος για τις τοπικές κοινωνίες. Έτσι στον καθορισμό των στόχων του προγράμματος, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται: η ανάδειξη της οικολογικής αξίας της περιοχής και η επισήμανση του ρόλου της τοπικής κοινωνίας στην προσπάθεια προστασίας αλλά και στην αποκομιδή οφέλους από την καθιέρωση της Π.Π..

Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις για τις προστατευόμενες περιοχές (Κακούρος *et al.*, 2004), η διαχείριση των Π.Π. αποσκοπεί και στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, παράλληλα με τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας. Με άλλα λόγια η διαχείριση τους πρέπει να είναι “αιφορική”. Σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται πολύ σημαντική η περιβαλλοντική ενημέρωση και εκπαίδευση των κατοίκων τέτοιων περιοχών έτσι ώστε να μπορούν να αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους χωρίς να υποβαθμίζουν (ποσοτικά ή ποιοτικά) τους φυσικούς πόρους στους οποίους βασίζονται οι ίδιες αυτές οικονομικές ή άλλες δραστηριότητες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Πολλοί Φ.Δ. δραστηριοποιούνται ήδη στην Π.Ε. και έχουν ήδη οργανώσει σχετικές δράσεις στις περιοχές ευθύνης τους. Πολύ σύντομα όλοι οι Φ.Δ. θα έχουν τέτοιες δραστηριότητες και ανάλογο προσωπικό. Από την άλλη μεριά το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής κοινότητας είναι μεγάλο και πολλά προγράμματα ΠΕ έχουν σαν θέμα τους ή εκπονούνται σε Π.Π.

Τόσο τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης όσο και οι Υπεύθυνοι Π.Ε. των τοπικών Δ/νσεων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης, μπορούν να διαδραματίσουν κυρίαρχο ρόλο στη διάδοση των προγραμμάτων Π.Ε. σε Π.Π. και στην επιτυχή εφαρμογή τους. Η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των φορέων Π.Ε. και των Φ.Δ. είναι μια προφανής προτεραιότητα, μαζί με την αλληλοκατάρτιση.

Επιπλέον, αν και δεν φάνηκε να απασχολεί τους Φ.Δ., τα ΚΠΕ μπορεί να βοηθήσουν ενεργά και στον καλύτερο σχεδιασμό της υλικοτεχνικής υποδομής των

Φ.Δ. που αποσκοπεί στην Π.Ε. αλλά και γενικότερα την ευαισθητοποίηση (π.χ. εκπαιδευτικές «βαλίτσες», παιχνίδια, σχεδιασμός εκπαιδευτικών μονοπατιών, διαμόρφωση αιθουσών με «παιδαγωγικές» προδιαγραφές, δοκιμασμένος εξοπλισμός πεδίου κ.λπ.).

Κατά τη γνώμη μας δεν πρέπει να επαναπαυόμαστε στο ότι ακόμη δεν υπάρχει μια γενικευμένη απαίτηση για συνεργασία Φ.Δ. και ΚΠΕ (ή και Υπευθύνων Π.Ε.). Είναι ανάγκη να αναζητηθεί μια όσο το δυνατόν περισσότερο θεσμοποιημένη σχέση ώστε από αυτήν να βγει κερδισμένη τόσο η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση όσο και η Διαχείριση των Π.Π.

Ας μην ξεχνάμε ότι η ύπαρξη ενός ΚΠΕ στην εμβέλεια ενός Φ.Δ. και το αντίστροφο, σημαίνει γειτνίαση δύο «μονάδων» με ειδικευμένο προσωπικό και κάποια κοινή δέσμη στόχων, ακόμη και κοινά σχέδια εργασίας. Πρέπει να μεριμνήσουμε ώστε αυτό να αποτελέσει βάση για γόνιμη συνεργασία και αλληλοσυμπλήρωση, όχι για ανταγωνισμό ή -ακόμα χειρότερα- για περιφρόνηση της ύπαρξης του ενός από τον άλλο.

Η εμπλοκή σχολείων, τόσο από την εγγύς ή την ευρύτερη περιοχή της Π.Π., όσο και σχολείων από απομακρυσμένες περιοχές, μπορεί με ξεχωριστό τρόπο να συμβάλλει στην προστασία των φυσικών πόρων της πατρίδας μας. Ειδικά για τα τοπικά σχολεία, τα οποία αποτελούν μία ξεχωριστή ομάδα-στόχο καθώς πρόκειται για τους μελλοντικούς άμεσους χρήστες των Π.Π., πρέπει να υπάρχουν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα.

Τελικά, η προώθηση τέτοιων προγραμμάτων Π.Ε. θα αποτελέσει βασικό μοχλό για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου και των κοινωνιών της και παράλληλα η εκπαιδευτική κοινότητα θα έχει κάνει ένα σημαντικό βήμα για το μετασχηματισμό της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε Εκπαίδευση προς την Αειφορία.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στη διεξαγωγή της έρευνας σημαντική ήταν η συνεισφορά της Ν. Καρδακάρη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πηγές

1. Κακούρος Π., Τσιαούση Β. & Χατζηχαλαράμπος Ε. (2004). *Οδηγίες εκπόνησης σχεδίων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών*. ΕΚΒΥ & ΥΠΕΧΩΔΕ. Θέρμη
2. Καραβέλλας Δ., Κατσαδωράκης Γ., Μαραγκού, Π., Νάντσου Θ. & Σβορώνου Ε. (2003). *Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών: οδηγός ορθής πρακτικής*. WWF Ελλάς & ΥΠΕΧΩΔΕ
3. Κατσακιώρη Μ. (2003). *Ενημέρωση, συμμετοχικές διαδικασίες και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στις Προστατευόμενες Περιοχές*. Στο α/α 7., σελ. 289-309
4. Φλογαΐτη Ε., (1998), «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση». Ελληνικά Γράμματα
5. Χατζηχαλαράμπος Ε. & Γεράκης Π. (συντονιστές έκδοσης) (2003). *Εκπαιδευτικό πακέτο για τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών*. Τεύχος Β: Βασικά κείμενα. Υπ. Εργασίας & Κοιν. Ασφαλίσεων, Αθήνα & ΕΚΒΥ, Θέρμη
6. Χατζηχαλαράμπος Ε., Μιχαλάτου Ε., Σεφερλής Μ., Λιόντα Χ. & Αναγνωστοπούλου Μ. (2003). *Διεθνές & Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο*. Στο α/α 7., σελ. 147-175

Β. Νόμοι, Π.Δ & Υ.Α. της Ελληνικής Κυβέρνησης

1. Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160/τ.Α). Περί προστασίας περιβάλλοντος (νόμος-πλαίσιο)
2. Ν. 2742/1999 (ΦΕΚ 207/τ.Α/7-10-99). Περί χωροταξικού σχεδιασμού & αιφόρου ανάπτυξης
3. Π.Δ. (ΦΕΚ 906/τ.Δ/22-12-99). Περί ίδρυσης Εθνικού Θαλασσίου Πάρκου Ζακύνθου

Γ. Πηγές Internet

1. www.minenv.gr ΥΠΕΧΩΔΕ
2. http://www.minenv.gr/1/12/121/12103/g1210300/00/eniaios_katalogos_08%20Internet.xls - ΥΠΕΧΩΔΕ: Κατάλογος περιοχών Natura 2000
3. www.parnitha-np.gr/index_periballontiki.htm Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας - Επισκέψεις Μαθητών
4. Λιάλιος Γ., (2008). Άρθρο στην “Καθημερινή” με τίτλο: Χωρίς μέριμνα 3 στις 4 περιοχές Natura.
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_2_12/09/2008_284479